

8. Конституція України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

9. Про місцеві державні адміністрації: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

10. Про затвердження Порядку контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 берез. 1999 р. № 339. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/339-99-п>.

11. Порядок проведення Харківською обласною державною адміністрацією перевірок стану здійснення органами місцевого самоврядування Харківської області делегованих повноважень / затв. розпорядженням ХОДА від 21 серп. 2014 р. № 440 / зареєстр. в Голов. тер. упр. юстиції в Харків. обл. 11 верес. 2014 р. за № 12/1451. URL: <http://kharkivoda.gov.ua/content/documents/476/47519/Attaches/140821-01-11-zagal-440-rozp.pdf>.

12. Про організацію контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування області делегованих повноважень органів виконавчої влади": розпорядження ХОДА від 6 верес. 2016 р. № 387. URL: <http://kharkivoda.gov.ua/content/documents/824/82392/files/160906-01-11-zagal-387-rozp.pdf>.

13. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

14. Муніципальне право України: підручник / В. Ф. Погорілко, М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Бальций та ін.; за заг. ред. М. О. Баймуратова. 2-ге вид., допов. Київ: Правова єдність, 2009. 720 с.

* Список побудовано в порядку посилань.

Надійшла до редколегії 07.02.2018 р.

УДК 35.078.3

МЕХАНІЗМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Сердюкова О. Є.,

*аспірант кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Доповнено критерії оцінювання ефективності інноваційних процесів розвитку територій. Розроблено механізм оцінювання ефективності упровадження інновацій у життя громад. Визначено методичні підходи до проведення оцінювання ефективності упровадження інновацій у життя громад на відповідних територіях.

Ключові слова: територія, інновація, розвиток, механізми оцінювання, органи місцевого самоврядування, ефективність.

Serdiukova O. Y.,

*Postgraduate Student of Regional Development and Local Self-Government Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

EFFICIENCY EVALUATION MECHANISMS OF THE TERRITORIAL INNOVATION DEVELOPMENT

The efficiency evaluation criteria of the territorial innovation development processes have been complemented. The efficiency evaluation mechanism of innovation implementation into community's life has been developed. The methodological approaches have been defined to conduct the efficiency evaluation of innovation implementation into community's life in the respective territories.

Key words: territory, innovation, development, evaluation mechanisms, local authorities, efficiency.

© Сердюкова О. Є., 2018

Основним завданням моніторингу упровадження інновацій у регіонах є виявлення проблемних місць в інноваційних процесах розвитку територій для своєчасного прийняття управлінського рішення з метою уникнення або зменшення негативних наслідків запровадження інновацій, тобто координації інноваційних процесів з боку органів місцевого самоврядування, які є суб'єктами запровадження інновацій у процесах інноваційного розвитку територій. Моніторинг передує етапу оцінювання ситуації із запровадженням інновацій і тісно з ним пов'язаний. Для ефективного здійснення контролю результати оцінювання поточної ситуації повинні бути достовірними, віддзеркалювати реальний стан справ та оперативно надходити до суб'єкта управління, тобто органів місцевого самоврядування. Від достовірності та об'єктивності отриманих результатів оцінювання залежатиме і подальше майбутнє інновації. Загальноприйнятим способом оцінювання ефективності запровадження інновацій у будь-якій сфері людської діяльності, що зустрічається в науковій літературі, є співвідношення результату від її запровадження з витратами на її виготовлення та запровадження.

Проблемам оцінювання ефективності упровадження інновацій у різних сферах господарської діяльності присвячували свої наукові праці такі вчені, як О. Барановський, П. Беленький, Ю. Воронін, І. Дегтярьова, К. Захаров, В. Підвисоцький, В. Родіонова, Р. Ткачук, О. Шевчук та ін. У науковій літературі за означеною проблематикою основну увагу приділяється оцінюванню діяльності органів управління інноваційними процесами, критеріям оцінювання ефективності упровадження інновацій та не враховують особливостей функціонування та розвитку таких складних, відмінних від інших соціально-економічних систем, як територіальна громада.

Дослідження процесів управління упровадженням інновацій у життя територіальних громад не можна сьогодні назвати логічно завершеним, оскільки існують певні прогалини в самих механізмах оцінювання, які б давали повноцінне та якісне уявлення про інноваційний процес у громаді, до кінця не визначено роль та потенціал громадськості в цих процесах, а також підходи до визначення критеріїв оцінювання. Крім того, різні підходи до оцінювання конкурентоспроможності території будуються з точки зору її економічної корисності, при цьому інноваційність розвитку території розглядається як основний фактор, що впливає на її конкурентоспроможність. Оцінювання ж ефективності запровадження інновації в життя територіальної громади з позицій оцінювання її впливу на рівень конкурентоспроможності залишається поза увагою сьгоднішніх наукових напрацювань. Усе це зумовило актуальність розроблення відповідного механізму оцінювання ефективності запровадження інновацій на відповідних територіях у життєдіяльність громад.

Метою цієї статті є дослідження підходів до оцінювання ефективності упровадження інновацій у різних сферах господарської діяльності та розроблення механізму оцінювання ефективності інноваційного розвитку територій на підставі визначення впливу запровадження інновації на рівень конкурентоспроможності території.

Оцінювання результатів інноваційного розвитку територій повинно здійснювати за відповідними критеріями. У сучасній науковій літературі виділяють такі критерії оцінювання ефективності від упровадження інновацій: фінансово-економічна (фінансово-економічні показники), соціальна (соціальні результати), екологічна (шум, випромінювання та інші показники фізичного стану навколишнього середовища), науково-технічна (новизна,

корисність, надійність), ресурсна (споживання того чи іншого виду ресурсів) ефективність [4, с. 31; 6, с. 206–207].

Як відомо, упровадження інновацій в економіці завжди має за кінцеву мету отримання прибутку. Важливим економічним критерієм ефективності запровадження інновацій є термін окупності інновацій. Фінансово-економічні показники, що характеризують результати запровадження інновацій, в економіці є головними критеріями ефективності запровадження, життєспроможності інновацій. У сфері розвитку територій кінцевий результат від упровадження інновацій завжди повинно бути орієнтовано на добробут людей, забезпечення їхніх потреб, створення умов для розвитку. Незалежно від того, у якій сфері місцевого самоврядування інновації упроваджуються (житлово-комунальне господарство, освіта, благоустрій тощо), вони завжди мають той чи інший вплив на кожного мешканця відповідної території, зачіпають його інтереси. І тому вектор інноваційного розвитку повинен обиратися органами місцевого самоврядування, враховуючи нагальні соціальні потреби відповідної території та кожного її мешканця, а вже потім отримання фінансового зиску, який забезпечить покриття витрат, і термін досягнення цього моменту.

Соціальну ефективність інновацій пов'язують із максимізацією задоволення потреб споживачів. Людиноцентризм має лягти в основу діяльності успішного органу місцевого самоврядування, який, у свою чергу, повинен мати у своєму арсеналі розроблену і відпрацьовану методiku вивчення потреб, побажань і очікувань громади [2].

У сучасних умовах дефіциту енергетичних ресурсів основним критерієм ефективності інноваційних проєктів розвитку територій є їхня енергоефективність, що є складовою ресурсоефективності. Практика енергозбереження та ефективного використання енергетичних ресурсів дозволяє забезпечити поліпшення екологічного стану навколишнього середовища та підвищити якість життя місцевого населення. Для місцевих громад проблеми зниження викидів, енергозбереження та енергоефективності є одними з найактуальніших, оскільки безпосередньо впливають на рекреаційний потенціал міста, є запорукою сталого розвитку території в майбутньому [7].

Розглянуті критерії оцінювання ефективності упровадження інноваційних проєктів розвитку територій (фінансово-економічна, соціальна, екологічна, науково-технічна, ресурсна ефективність) кожний окремо характеризують загальний результат упровадження інновацій на відповідній території не сповна, а лише з окремого боку. При цьому, з одного боку, це може бути позитивний результат, з іншого – негативний або умовно негативний. Тобто в результаті запровадження інновації отримується значний соціальний ефект, при цьому фінансово-економічний ефект незначний або взагалі відсутній, екологічний результат упровадження або негативний, або взагалі відсутній. Крім того, означені види ефективності можуть доповнювати одна одну або поєднуватися в собі та продукувати синергетичний ефект від запровадження інновації.

Крім того, територіальна громада є складною соціально-економічною системою зі своїми законами розвитку, відмінними від будь-яких інших систем, таких, наприклад, як підприємство, домогосподарство, або від законів, за якими здійснюються технологічні процеси виробництва. І в першу чергу, інновації в контексті розвитку територій покликано покращувати життя людей, які мешкають на відповідних територіях, тим самим забезпечуючи відповідний рівень розвитку цих територій.

На наш погляд, чинні критерії оцінювання ефективності інноваційних процесів розвитку територій необхідно доповнити інтегрованим показником ефективності, який би узагальнював усі критерії, що існують, і характеризував загальний вплив інновації, що упроваджувалася, на стан відповідної території, досягнення нового рівня розвитку відповідної громади.

Таким узагальнювальним показником може бути рівень конкурентоспроможності території, що являє собою сукупність властивостей та можливостей території задовольняти потреби її мешканців на більш високому рівні, ніж на інших територіях, що дозволяє їй збільшувати якість та кількість власних ресурсів.

Залежність конкурентоспроможності регіону від рівня інноваційної діяльності вже тривалий час була центром досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Відомий український вчений П. Беленький відзначав, що інноваційна діяльність є фактором, який у подальшому визначатиме інвестиційне забезпечення конкурентоспроможності регіону, а інвестиційна привабливість регіону базується саме на її інноваційному потенціалі [1, с. 13].

І. Дегтярєва недостатність фінансування наукових закладів та бюджетного фінансування інноваційних проектів, слабкість венчурного бізнесу та інноваційної інфраструктури, невелику кількість інноваційних підприємств визначає стримувальним чинником регіонального розвитку, що безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності регіону [3].

Як свідчить проведене дослідження, така упроваджувана сьогодні в Україні інноваційна форма розвитку територій, як децентралізація управління у вигляді загальнодержавної реформи передачі владних повноважень на місця, дозволяє реально підвищити рівень конкурентоспроможності відповідної території, що охоплює кілька громад, які об'єдналися. Дійсно, у результаті об'єднання мешканці отримують і більш якісний рівень задоволення соціальних послуг, упровадження реальних проектів, що забезпечують рівень енергоефективності в громаді, значне надходження фінансових ресурсів з боку державного бюджету, державних фондів розвитку, міжнародних організацій. Особливо яскраво це можна проілюструвати на прикладі мешканців сільських територій та невеликих міст. Мешканці великих міст, міст обласного значення не отримують у результаті об'єднання послуг більш низького рівня, а як мінімум такого, що і були до об'єднання. Сільські ж громади отримують послуги нового, більш якісного рівня. Міські громади в результаті об'єднання отримують нові ресурси, у першу чергу земельні. Об'єднані громади також отримують можливість підвищувати кваліфікацію власних кадрів управління, для них організуються різного роду семінари, вебінари, навчальні програми, форуми та інші форми навчання, безліч навчальної літератури, що зараз випускається за участю міжнародних організацій та коштів державного бюджету з різних питань упровадження реформи децентралізації.

А отже, конкурентоспроможність території об'єднаної громади підвищується, що виражається в підвищенні рівня якості життя мешканців усіх громад, що увійшли до її складу. Це можна простежити і за рівнем внутрішньої міграції населення. Приток на такі території спеціалістів, кваліфікованих кадрів та кадрів, здатних до навчання, у свою чергу, забезпечує підвищення рівня розвитку громади, зокрема і через упровадження вже нових інноваційних проектів на відповідних територіях, генераторами яких можуть бути ці самі прибулі кадри. У свою чергу, конкурентоспроможність території характеризується і рівнем притоку інвестицій, готовністю інвесторів (як внутрішніх, так і зовнішніх) вкладати кошти у проекти місцевого розвитку.

Означений показник дозволяє дати комплексну (багатокомпонентну) оцінку ефективності інноваційного розвитку відповідної території шляхом узагальнення оцінок за всіма переліченими вище критеріями.

В. Підвисоцький та Р. Ткачук оцінювання рівня конкурентоспроможності території здійснюють з точки зору системного аналізу, за якого будь-яке явище розглядається як системна сукупність взаємопов'язаних елементів у зовнішньому і внутрішньому середовищі, використовуючи методи мозкового штурму, розроблення дерева цілей, попереднього вивчення умов економічного розвитку міста; PEST-аналіз; SWOT-аналіз. Інноваційний індекс визначається ними як один з основних показників розвитку (конкурентоспроможності) території, і оцінюється він з позицій здатності регіонів генерувати й упроваджувати у промислове виробництво інноваційні розробки. З точки зору ресурсного забезпечення території, витрат на продукування і запровадження інновацій оцінюється сукупний інноваційний індекс та загальний вплив цього показника на економіку регіону [4, с. 11, 14, 18–19]. Ми ж пропонуємо оцінити саме вплив інноваційних форм, методів та технологій, що упроваджуються органами місцевого самоврядування в життя громад на відповідних територіях і спричиняють їхній інноваційний розвиток, на показники, що відбивають рівень конкурентоспроможності території, для визначення ефективності їхнього запровадження та необхідності здійснення необхідного координувального впливу з боку органів місцевого самоврядування, що їх запроваджували.

Для визначення критеріїв оцінювання ефективності упровадження інновацій необхідно визначити відповідність результату упровадження до накресленої мети, підказати, що необхідно вдосконалювати, щоб уникнути негативних наслідків та отримати більш позитивний результат. При цьому рівень співвідношення отриманого результату з накресленою метою під час запровадження інновацій у життя громади є основним критерієм оцінювання ефективності упровадження. Сучасні реалії вимагають від органів місцевого самоврядування досягнення максимально можливого рівня інноваційного розвитку території з мінімізацією витрат на запровадження інновацій, якнайповнішого задоволення потреб мешканців.

Відзначимо, що будь-які інновації, що запроваджуються органами місцевого самоврядування, покликані в підсумку покращити життя пересічного громадянина, мешканця відповідної території. А рівень задоволення потреб мешканця безпосередньо корелюється з рівнем конкурентоспроможності території, на якій він мешкає. І чим вище рівень конкурентоспроможності території, тим вище рівень якості задоволення його потреб, і навпаки. Тобто рівень конкурентоспроможності території є тим самим узагальнювальним показником, що дозволяє оцінити ефективність упровадження інновацій на певній території.

Для проведення оцінювання ефективності упровадження інновацій використовується метод анкетування. Анкетування може проводитися щодо конкретної інновації чи в загальному вигляді для оцінювання інновацій, що упроваджувалися протягом певного періоду на відповідній території.

Оцінювання ефективності упровадження інновацій може проводитися двома шляхами: опитуванням пересічних громадян, на покращення життєдіяльності яких і спрямовано упровадження інновацій, та опитуванням фахівців (експертів), тобто осіб, які є спеціалістами у сфері упровадження певної інновації, розуміються на її особливостях, можливих ризиках та наслідках.

На нашу думку, метод експертних оцінок ефективності процесів інноваційного розвитку територій необхідно використовувати в доповнення до оцінювання ефективності за кількісними (статистичними) показниками, що дозволяють оцінити результат упровадження інновацій на відповідній території. До таких показників можна віднести показники її соціально-економічного розвитку (чисельність населення, середньооблікова кількість тих, хто працює, середня заробітна плата на відповідній території або конкретному підприємстві, обсяг інвестицій в економіку регіону, індекс споживчих цін (у т. ч. на комунальні та суспільно-необхідні послуги)).

На наш погляд, оцінювання рівня конкурентоспроможності території з позиції впливу на нього упроваджених інновацій доречно проводити органам місцевого самоврядування, які відповідальні за результати упровадження та можуть і повинні здійснювати відповідний координаційний вплив із метою покращання ситуації та зменшення (унікнення) відповідних негативних наслідків від запровадження інновації. Оцінювання можуть здійснювати і громадські організації. Але в цьому разі або воно повинне проводитися разом з органами влади, або його результати повинні негайно надаватися до органів влади для прийняття відповідних управлінських рішень.

Механізм проведення оцінювання рівня конкурентоспроможності території з позиції впливу запроваджених інновацій на показники, що характеризують її рівень, включає здійснення певних кроків (етапів), що наведені нижче.

Перший етап проведення оцінювання включає в себе створення робочої групи з питань проведення оцінювання рівня конкурентоспроможності території внаслідок запровадження інновації. До її складу, на наш погляд, повинні входити фахівці органів місцевого самоврядування, депутати місцевих рад, представники громадськості, інші спеціалісти та експерти з різних питань у разі необхідності. До повноважень означеної робочої групи входить визначення показників (параметрів), за якими буде здійснюватись оцінювання, безпосереднє проведення анкетування, оброблення результатів та формування висновків.

Другий етап передбачає визначення показників, що характеризують рівень конкурентоспроможності відповідної території, за якими буде здійснюватись оцінювання. До показників, що віддзеркалюють стан конкурентоспроможності території з позиції впливу інновації, що запроваджується в життя громади, належать: рівень добробуту населення, чисельність населення, чисельність працездатного населення, обсяг суспільно необхідних продукції або послуг, що надаються, рівень якості суспільно необхідних продукції або послуг, доступність суспільно необхідних продукції або послуг, комфортність умов проживання, приток інвестицій, рівень якості задоволення потреб громади, рівень розвитку інфраструктури, стан житлово-комунального господарства, безпечність умов життєдіяльності, сприятливість бізнес-середовища, тарифи на суспільно необхідні види продукції та послуг, рівень відкритості і прозорості функціонування органів місцевого самоврядування, обсяг фінансових ресурсів громади, обсяг та стан матеріальних ресурсів громади, кількість робочих місць, екологічний стан навколишнього середовища, рівень консолідації органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадськості, активність громадськості, рівень доступу до управління справами громадян, якість та доступність послуг гуманітарної сфери, витрати на виробництво та надання суспільно необхідних продукції та послуг, якість діяльності органів місцевого самоврядування (якість управління).

Третій етап передбачає формування експертних груп для проведення оцінювання. До складу експертів необхідно включати фахівців із різним способом мислення, різною кваліфікацією.

Четвертий етап включає в себе ранжування експертами відібраних показників за ступенем значущості для оцінювання рівня конкурентоспроможності території під впливом інновацій, що запроваджуються. Експертам пропонується проранжувати означені показники для визначення ступеня значущості кожного з них із точки зору впливу на нього інновації, що запроваджується на певній території.

П'ятий етап включає в себе визначення інтервалу балів для оцінювання ступеня впливу показника на рівень конкурентоспроможності території внаслідок запровадження інновації залежно від вагомості відповідного показника за результатами проведеного анкетного опитування експертів. На підставі проранжованих показників розробляється шкала оцінок, яку можна виставити кожному показнику.

Шостий етап включає в себе безпосереднє проведення оцінювання ефективності запровадження інновації шляхом визначення її впливу на показники, що віддзеркалюють рівень конкурентоспроможності відповідної території. Оцінювання здійснюється шляхом заповнення анкет (спеціальних таблиць) експертами, коли кожному показнику дається відповідна характеристика його стану. Із запропонованих варіантів характеристик стану відповідного показника експерту необхідно вибрати тільки одну можливу характеристику, яка найбільш точно, на його думку, віддзеркалює стан зміни показника внаслідок запровадження інновації.

Сьомий етап передбачає оброблення результатів анкетування та узагальнення отриманих внаслідок проведеного опитування оцінок. Отримані узагальнені оцінки рівня конкурентоспроможності території з точки зору впливу інновації на зміну показників, що її характеризують, оцінюють з точки зору потрапляння у відповідний інтервал нормативного інтервального ряду оцінювання стану конкурентоспроможності від 0 до 100 балів. Кожний інтервал характеризується відповідною оцінкою інновації: інновація не ефективна, не рекомендується до запровадження, інновація умовно ефективна, рекомендується до вдосконалення, інновація ефективна, рекомендується до запровадження.

Використання у фактичній діяльності органів місцевого самоврядування означеного механізму оцінювання ефективності запровадження інновацій на відповідних територіях на підставі визначених критеріїв дозволить коректно та адекватно давати консолідовану оцінку впливу запроваджених інновацій на загальний рівень інноваційного розвитку відповідної території. Кінцевим результатом такого оцінювання є: 1) визначення слабких місць у процесі запровадження інноваційних форм, методів і технологій розвитку для термінового прийняття органами місцевого самоврядування відповідних управлінських рішень зі здійснення координаційного впливу, спрямованих на усунення негараздів, що вплинули на рівень якості життя громади та її розвиток внаслідок запровадження інноваційних форм, методів та технологій розвитку; 2) визначення напрямів удосконалення цих інноваційних форм, методів та технологій розвитку з метою забезпечення якісного та якнайповнішого задоволення потреб громад, що мешкають на цих територіях, враховуючи отримані результати оцінювання впливу того чи іншого показника на рівень конкурентоспроможності території внаслідок запровадження

інновації; 3) формування висновків про значущість та ефективність інновації, а також рекомендації щодо необхідності запровадження означеної інновації на інших територіях, враховуючи імідж території, конкурентоспроможність якої оцінювалась і покращання якої відбулось унаслідок досягнутого рівня її інноваційного розвитку. Подальші розвідки в цьому напрямі будуть стосуватися апробації означеного механізму оцінювання запровадження різного роду інновацій у різних регіонах України.

Список використаних джерел

1. Беленький П. Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності // Вісн. НАН України. 2007. № 5. С. 9–10. Доступ. в режимі PDF: ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2007/5/a2-5.pdf.
2. Вишлова-Пилева І. І., Сердюкова О. Є. Соціальна ефективність як критерій оцінки інноваційного розвитку територіальних громад за умов крос-культурних взаємодій // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф., 28–31 трав. 2013 р.(м. Суми). Суми: Сум. обл. ін-т після диплом. пед. освіти, 2013. С. 55–59.
4. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / І. І. Цигилик, С. О. Кропельницька, О. І. Мозіль, І. Г. Ткачук. Київ, 2004. 130 с. URL: <http://www.studfi.les.ru/preview/5429936/page:31/>.
5. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підруч. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: ЦУЛ, 2009. 472 с.
6. Ольшанский А. В., Сердюкова Е. Е. Энергоэффективность как критерий развития территориальных общин в Украине // Государственное управление и государственная служба: междунар. науч.-аналит. журн. Астана: РГКП “Акад. гос. упр. при Президенте Республики Казахстан”, 2016. Вып. 4. С. 53–65.
7. Підвисоцький В, Ткачук Р. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності територій: метод. матеріали. Київ: Леста, 2010. 64 с.

Надійшла до редколегії 15.02.2018 р.